

викликає. Тому потрібно вивчати, аналізувати та враховувати прорахунки минулого для недопущення їх повторення у майбутньому, і тільки тоді Україна має шанс стати де-факто незалежною, суверенною, економічно стабільною та успішною державою.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. Закон України «Про внесення змін до Конституції України» № 1401-VIII від 02.06.2016 р. – Київ: Велес, 2016. – 48 с.
2. Кравчук М.В. Армія Української Центральної Ради та її досвід для сучасності: історико-правове дослідження / М.В. Кравчук // Актуальні проблеми правознавства. – № 2. – 2016. – С. 22-28.
3. Стефанів З. Українські Збройні Сили (1917-1921) ч.: Доба Центральної Ради та Гетьманату [Електронний ресурс] / З. Стефанів / Б.м., 1947. – 119 с. - Режим доступу: <http://diasporiana.org.ua/istoriya/9714-stefaniv-z-ukrayinski-zbroyni-sili-1917-1921-rr-ch-1-doba-tsentralnoyi-radi-i-getmanatu/>
4. Житков О. Проблеми військового будівництва 1917-1918 рр. в оцінках провідників української революції [Електронний ресурс] / О. Житков, Б. Шевченко // Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного ім. В. Винниченка, 2015. – № 17. – Режим доступу: file:///C:/Users/kompik1/Downloads/Nz_i_2012_17_34.pdf

СОЦІАЛЬНА ДЕТЕРМІНАНТА ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ: ПАРТІЙНО-ПОЛІТИЧНИЙ ВИМІР

ГРУБІНКО Андрій Васильович,

к.і.н., доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права Тернопільського національного економічного університету

Революція 1917 року та наступні події визвольних змагань 1917-1921 рр. стали величною та водночас трагічною, але дуже повчальною для сучасників сторінкою новітньої історії України. Перший етап революційних подій нерозривно пов'язаний з діяльністю Української Центральної Ради (УЦР), в якій широкі верстви суспільства побачили провісника національно-державного відродження після століть панування російського самодержавства і шовінізму.

Революційні події в Україні стосувалися усіх прошарків суспільства, прагнення яких знайшли вияв у програмах тогочасних провідних політичних партій. Як зазначає Я. Грицак, «найхарактерніша риса в ідеології і діяльності Центральної Ради проявилася у спробі поєднання, синтезу національних і соціальних вимог» [1, с. 117]. Кожна соціальна група отримала можливість заявити про свої вимоги і наміри в ході будівництва нової Української держави.

Лідером українського руху традиційно залишалась інтелігенція, завдяки зусиллям якої на початку століття творилося організаційне та ідейно-теоретичне підґрунтя української революції. У дореволюційний період провідна роль належала її ліберально-демократичній частині, яка домагалася національно-культурної автономії України. Під

час революції на провідні позиції вийшли ліві політичні сили соціал-демократичної орієнтації, які відображали настрої широких мас. Однак інтелігенція була найменш чисельною верствою, диференційованою за своїм національним, майновим, професійним складом. За національною належністю найбільшою групою інтелігенції були українці, далі росіяни, меншою – євреї, поляки, німці, представники інших національностей. За професійним складом – вчителі, агрономи, лікарі, юристи, творча і науково-технічна інтелігенція. Українська інтелігенція відіграла особливу роль в суспільстві, сприяла формуванню його національної самосвідомості. Їй доводилося протистояти російським шовіністам, чорносотенцям. Переважна більшість інтелігенції перебувала за межами політичних партій, маючи невиразне уявлення про майбутнє України. Однак її найактивніші і найсвідоміші представники не лише генерували визвольні ідеї, а й втілювали їх у життя через партійні організації.

У Центральній Раді організована українська інтелігенція була представлена такими партіями, як Українська партія соціалістів-революціонерів (УПСР), очолювана М. Ковалевським і М. Грушевським, та Українська соціал-демократична робітничка партія (УСДРП) на чолі з В. Винниченком і С. Петлюрою. Разом з Українською партією соціалістів-федералістів (УПСФ), яка складалася з політичних діячів старшого покоління, вони обстоювали федералістські принципи відносин між Україною і Росією. Певна частина інтелігенції сповідувала самостійницькі позиції, домагаючись повної незалежності України. Однак вона не мала вирішального впливу на хід подій.

Основну частину населення України становили селяни, тому від їх позиції багато в чому залежала доля революцій. У праці «На порозі нової України» М. Грушевський писав, що упродовж століття «українство і селянство стали ніби синонімом» [2, с. 135]. Лютневі події відродили в найширших селянських верствах сподівання на отримання власних наділів землі. Цим скористалися ліворадикальні партії, зокрема есери, які обіцяли землю за членство в партії та її підтримку. Спекуляції навколо аграрного питання поширювали анархію в селі, породжували невинуваті надії. П. Христюк зазначав, що «організація селянства проводилася не на національнополітичному, а на соціально-економічному, класово-професійному ґрунті» [3, с. 89]. Представники УЦР виступали за передачу землі селянам, конфіскацію монастирських і викуп за рахунок казни поміщицьких земель, їх роздачу в користування трудящим людям. Врегулювання цього питання передбачалося перекласти на т. зв. «український сейм». Таким чином керманічі УЦР затягували вирішення аграрного питання, яке було одним з головних в ході відродження Української державності. Вирішення політичних питань, здобуття автономії України, ставилися на перший план у порівнянні з соціально-економічними, що стало одним з наслідків поразки політики УЦР в широких суспільних масах, які переважно не розбиралися в тонкощах надто хитромудрої стратегії керманічів того часу, а прагнули здобути свою споконвічну мрію – отримати землі для господарювання і достойного життя.

Активний розвиток промисловості на рубежі XIX і XX століть зумовив кількісне зростання міського пролетаріату, підвищення його ролі в суспільних процесах. Однак, якщо в Росії робітники стали рушієм революційних перетворень, в Україні склалася інша ситуація. Її робітничий клас за національним складом був дуже неоднорідним. За підрахунками М. Шаповала, на 1914 р. у 8 губерніях частка українців серед робітників становила усього 3,6%, росіян – 21%, євреїв – 32%, поляків – 14%. Про перевагу прийшого російського пролетаріату в складі робітництва свідчить і перепис 1897 року. Водночас на Правобережній Україні в пореформений період росіяни становили лише 6% серед прийшого робітництва [4, с. 29]. Зрусифіковане робітництво було байдужим до української

справи, а вплив російських більшовиків і дрібнобуржуазних партій на робітничі маси ставав дедалі вагомим. Частина пролетаріату міст потрапила під вплив чорносотенних організацій. Незначна частина пролетаріату підтримувала українські визвольні змагання.

Рушіями буржуазних революцій у західноєвропейських країнах були представники національної буржуазії, які прагнули позбутися монархічно-феодальних пережитків. Водночас в Україні національно свідомі діячі заможних верств склали одиниці. Той же М. Шаповал писав, що велика, середня і частина дрібної промисловості України перебувала у власності інонаціональних груп, насамперед російської, польської та європейської, а також західноєвропейського капіталу. Тому національно свідомих елементів у виробничій сфері практично не було [4, с. 32].

Провідною проукраїнською частиною суспільства стало військо. Солдатська маса, втомлена війною, була чутливою до агітації різних партій. Її реальну силу продемонстрував Всеукраїнський військовий з'їзд (Київ, 5-8 травня 1917 р.). Понад 700 делегатів рішуче виступили на підтримку УЦР і проголошення національно-територіальної автономії. Згаданий з'їзд започаткував українізацію військових з'єднань.

Лідери українського руху по-різному оцінювали рушії сили революції. С. Єфремов, Д. Дорошенко, В. Прокопович, які висловлювали правочентристські погляди, вважали, що доля української державності залежатиме від позиції «середнього класу», забезпечених верств суспільства. Натомість М. Порш, П. Христюк та інші «ліві», вказуючи на соціальну диференціацію, доводили необхідність врахування інтересів найбідніших, трудових низів. Позицію, яку можна охарактеризувати як центристську, зайняв В. Винниченко, який виступив за об'єднання усіх суспільних верств у процесі національної революції. Класичною і дуже промовистою стала його фраза: «У нас ще немає капіталістичного класу, бо ми, як нація, ще не сформувались» [3, с. 157]. У цьому полягала чи не найбільша проблема тогочасного українського державотворення. Як зазначав Д. Дорошенко, однією з помилкових орієнтацій УЦР, причин її майбутніх невдач стало те, що її лідери відвернулися від великих власників, які сповідували консервативні настрої [5, с. 211].

Різні підходи до оцінки перспектив української революції та свого місця в ній демонстрували політичні партії. Дещо модернізовану доктрину ТУП, розроблену С. Єфремовим, Д. Дорошенко, О. Лотоцьким, О. Шульгіним, М. Грушевським, становила платформа УПСФ. У програмному документі партії зазначалося, що вона є соціалістичною, а в основі її світогляду і практичної роботи перебувають інтереси і потреби трудящих мас. Гасла Французької буржуазної революції «Свобода. Рівність. Братерство» були поєднані з участю в національних змаганнях. Однак за кількісним складом (75 тис. членів) і реальним впливом у масах в українському політикумі домінувала УПСР, лідери якої П. Христюк, М. Шаповал, М. Ковалевський, М. Грушевський (приєднався до УПСР), вважали своїм завданням перебудову капіталістичного ладу на соціалістичний з більшим акцентом на об'єднанні робітництва і трудового селянства в один трудовий клас для боротьби з «визиском» та закликами до соціального перевороту. Якщо УПСР більше орієнтувалася на селян, то УСДПР вважала себе виразником інтересів українського робітництва. Партію очолювали досвідчені політики В. Винниченко, М. Порш, М. Ткаченко, І. Мазепа, С. Петлюра, Б. Мартос. Однак посилення лівого крила спричинило розкол в партії, у результаті чого в грудні 1917 р. утворилася УСДРП (лівих).

За партійними квотами представництво УПСФ у Центральній Раді обмежувалося п'ятьма, УСДРП – чотирма, УПСР – трьома мандатами. Однак завдяки тому, що члени зазначених партій увійшли до УЦР через селянський, військовий і робітничий з'їзди, кі-

лькість мандатів у них була значно більшою. Для всіх трьох партій об'єднаними пунктами стали вірність принципу національно-територіальної автономії України і соціалістична орієнтація. Тому на першому етапі діяльності Центральної Ради існували реальні підстави для консолідації сил, які уособлювали інтереси всього українського суспільства.

Потенційними противниками названих партій виступали організації самостійницького спрямування – Українська народна партія, Українська партія самостійників-соціалістів та Українська хліборобсько-демократична партія. У програмних засадах УХДП її теоретиком В. Липинським поряд із тезою соціального примирення (фактичного збереження статус-кво заможних верств) у сфері національній проголошувалися ідеї, які межували з шовінізмом і розпалювали вороже ставлення до інших народів. Радикалізм цих партій позначився на їх представництві у Центральній Раді, де самостійники отримали квоту в один мандат, а хлібороби-демократи взагалі не мали квоти.

Засоби, якими користувався перший легітимний орган (УЦР), дозволяють класифікувати революцію як національно-демократичну. Керманичі УЦР наголошували на соціальної спрямованості. Ліворадикальні діячі докоряли Центральній Раді тим, що вона була дрібнобуржуазною. В. Винниченко вважав, що відступи від соціалістичного курсу зрештою і визначили її долю.

Отже, на першому етапі української революції найактивнішими її рушійними виступили національна інтелігенція та військо. Надалі соціальна база революційних перетворень визначалася складною внутрішньою динамікою, перегрупуванням сил, які йшли за Центральною Радою або ж відкололися і поповнили табір її противників. В авангарді української революції перебували партії, що змогли акумулювати революційний потенціал широких верств суспільства, зацікавлених у докорінній зміні національних і соціально-економічних відносин. Характер української революції визначався поєднанням, хоч і не відповідним, її національно-державних і соціальних складових. Однак надмірне апелювання до соціалістичних гасел керманичів УЦР не підкріплювалося очікуваннями більшості суспільних верств, адже серед робітників популярність державності України і її влади була дуже низькою, селянство прагнуло набуття землі, яку йому так і не надали, а незначні проукраїнські заможні верстви були проігноровані соціалістами-романтиками.

Список використаних джерел:

1. Грицак Я.Й. Нарис історії України: формування модерної української нації XIX–XX ст. / Я.Й. Грицак. – К.: Генеза, 2000. – 360 с.
2. Грушевський М.С. Твори: У 50 т. / редкол.: П. Сохань, Я. Дашкевич, І. Гирич та ін.; голов. ред. П. Сохань. – Львів: Світ, 2002. – Т. 4. Кн. I. – 2007. – 432 с.
3. Реєнт О.П. Українські визвольні змагання 1917–1921 років / гол. ред. Р. Стасюк. – К.: Арій, 2016. – 280 с.
4. Шаповал М. Соціологія українського відродження / М. Шаповал. – Прага, 1937. – 47 с.
5. Солдатенко В.Ф. Українська революція. Історичний нарис: [монографія] / В.Ф. Солдатенко. – К.: Либідь, 1999. – 976 с.

